

Съдебна практика на българските съдилища по граждански и наказателни дела за обида и клевета, водени срещу медии. Принципи и ограничения на свободата на изразяване, свързани с клеветата в практиката на ЕСПЧ. /Bulgarian case law in criminal and civil proceedings against media for insult and defamation. Principles of the European Court of Human Rights on defamation/.

Ефрем Ефремов

The text relates certain standard-setting judgements of Bulgarian criminal and civil courts in cases brought against the media for insult and defamation. Also, consideration is given to the general principles and limitations of the freedom of expression with regard to defamation in the case law of the ECHR.

Key words: cases for insult and defamation, Bulgarian case law, ECHR case law

Свободата на словото, наричана още свобода на изразяване е сред най-важните [граждански свободи](#). Тя е фундаментална ценност на Съвета на Европа и основно човешко право, не само защото е от важно значение за индивида, но защото е важна за всяко демократично общество. Признато е, че демократичното общество предполага „*плурализъм, толерантност и широки възгледи*“¹. А от своя страна плурализмът не е нищо друго освен допускане на многообразие на мнения и възгледи.²

Това не означава обаче, че правото на изразяване е абсолютно. Неговото упражняване е свързано с редица ограничения и отговорности. Тези ограничения не са произволни. Те трябва да бъдат предвидени в закон, да са необходими в едно демократично общество и да бъдат обосновани само от изчерпателно посочени легитимни цели /чл.10 ал.2 от ЕКПЧ/. Една от тези цели е защита на репутацията или правата на другите.

¹ *Handyside v UK* A 24 (1976) ; 1 EHRR 737, 49 § PC.

² *Габеров, Иван. Диана Стефанова. Речник на чуждите думи. В.Търново: Gaberoff- ЕООД. 2002, стр.603*

Един от начините за засягане честта, достойнството и репутацията на гражданина е използването спрямо него на обиди или клеветнически твърдения. С обидата се засяга личното чувство за чест на човека, а с клеветата- обществената оценка за честта му. Обидата и клеветата по българското право са въздигнати в престъпления. Обидата се изразява в казване или „извършване“ на нещо унижително за честта и достойнството на другия, като при преценката, дали „казаното“ или „извършеното“ представлява нещо унижително за честта и достойнството на засегнатия, следва да се изхожда от обективни критерии: от общоприетите морални и обществени разбирания за необходимо отношение към другите членове на обществото. Клеветата представлява съзнателно разгласяване на неистински позорни обстоятелства за дадено лице или приписване на неизвършено престъпление другиму. И в двата случая целта на дееца е zlepоставяне личността на оклеветения пред обществото, чрез засягане на неговата чест и достойнство.

1. Практика на българския съд по наказателни дела за обида и клеветата.

Изобилна е практиката на българските съдилища за престъпленията „обида“ и „клевета“. Тук ще бъдат посочени само няколко решения, като целта е чрез практическото приложение на нормите на чл.146,чл.147 и чл.148 от НК да се осмисли по- достъпно и в по-пълна степен някои теоретични аспекти . Разгледал съм дела, които са с влязла в сила присъда.

- ✓ С присъда № 31 от 25 февруари 2015 година, постановена по нчхд №1634/2014 г. Бургаския районен съд съд е признал подсъдимата Д. С. Ф. за невинна в това, на 07. 02. 2014 година, в гр. Б., чрез печатно произведение – бр. 5 /244/, год. VI на вестник „Д.“ е разгласила позорно обстоятелство по отношение на К. И. К., в качеството му на представител на обществеността, поради което я оправдал по обвинението по чл. 148, ал. 2 във вр. ал. 1, т. 2 и т. 3 във вр. чл. 147, ал. 1 от НК. Отхвърлил е предявения срещу подсъдимата Ф. и „С. ТВ“ ООД, солидарно, граждански иск за обезвреда на причинени с това деяние неимуществени вреди на гражданския ищец К. в размер на 5000 лева. Със същата присъда подсъдимата Д. Ф. е призната за виновна в това, че на същата дата и същото място, чрез същото печатно произведение, е казала по отношение на К. К., в качеството

му на представител на обществеността, унижителни за честта и достойнството му думи и изрази – „дегенерат“, „воняща на антибългарщина, нечистоплътна персона“ и „извратен индивид“ – престъпление по чл. 148, ал. 1, т. 2 и т. 3 във вр. чл. 146, ал. 1 от НК, поради което и на основание чл. 78а от НК е освободена от наказателна отговорност и ѝ е наложено административно наказание глоба в полза на държавата в размер на 1500 (хиляда и петстотин) лева. Подсъдимата и гражданския ответник са осъдени да заплатят солидарно на гражданския ищец К. сумата 3000 (три хиляди лева), представляваща обезщетение за причинени неимуществени вреди, заедно със законните последици, а гражданската претенция до пълния ѝ размер от 5000 лева е отхвърлена като неоснователна.

Бургаския окръжен съд е постановил нова присъда № 152 от 26 юни 2015 година, по внчхд № 248 / 2015 година, с която:

- първоинстанционната присъда е отменена в частта ѝ, с която подсъдимата Ф. е оправдана по обвинението за извършено престъпление по чл. 148, ал. 2 във вр. ал. 1, т. 2 и т. 3 във вр. чл. 147, ал. 1 от НК, като
- подсъдимата е призната за виновна по това обвинение е осъдена на глоба в полза на държавата в размер на 5000 (пет хиляди) лева,
- осъдена е, солидарно със „С. ТВ“ ООД, да заплатят на К.К. сумата 1000 (хиляда) лева, представляваща обезщетение за причинени от деянието неимуществени вреди, заедно със законните последици, а до пълния му размер от 5000 лева искът е отхвърлен като неоснователен,
- изменена е присъдата в частта ѝ относно осъждането на Ф. за престъплението по чл. 148, ал. 1, т. 2 и т. 3 от НК във вр. чл. 146, ал. 1 от НК, като е отменено освобождаването ѝ от наказателна отговорност на основание чл. 78а от НК и са ѝ наложени наказания глоба в полза на държавата в размер на 3000 (три хиляди) лева и обществено порицание,
- определено е, на основание чл. 23, ал. 1 от НК, общо наказание за двете престъпления – глоба в полза на държавата в размер на 5000 (пет хиляди) лева и обществено порицание чрез прочитане на присъдата по Общинско радио Бургас,
- присъдена е допълнителна държавна такса и
- присъдата е потвърдена в останалата ѝ част.

С решение № 426 от 07 януари 2016 година, постановено по н.д. №1183/2015 г., Върховният касационен съд, Наказателна колегия, е оставил в сила постановената от Бургаския окръжен съд нова присъда.

Факти по делото:

Във вестник „Д.“ от 07.02.2014 год., брой 5/244/, година VI, била публикувана статия „Името на Хайтов продължава да стряска отродителите“ с автор Д.С. В нея по отношение на тъжителя К.К се съдържали следните думи и изрази: „дегенерат, воняща на антибългарщина нечистоплътна персона“ и „извратен индивид“. **Освен това в статията било написано, че:** По телефон в студио на телевизия „****“, рубрика „Зад фасадата“, „К.К. изсъска, че Николай Хайтов бил „фашист“ и „пещерен националист“.

През 2011 год. било излъчено предаване „Зад фасадата“ от студио на телевизия „****“, в съдържанието на което е озвучен телефонен разговор с председателя на *** К.. Бил разискван проблем със забраната за излъчване на студентски филм в СУ „Св. Климент Охридски“. Водещият на рубриката провел предварителен телефонен разговор с К., който изложил своята позиция по проблема. Предаването било излъчено на 11.04.2011 год., когато бил възпроизведен запис на телефонния разговор, от който било видно, че К. не е изговарял думите „Николай Хайтов бил „фашист“ и „пещерен националист“.

Съдържанието на това предаване е качено на сайта на телевизия „****“ и е общодостъпно.

Прави изводи:

В своето решение Върховният съд е акцентирал върху това, че употребените по отношение на тъжителя инкриминирани думи и изрази „дегенерат, воняща на антибългарщина нечистоплътна персона“ и „извратен индивид“ са извън свободното изразяване на мнение за обществено значимите действия и позиции на една известна личност. Те не са израз само на несъгласие с нейните публични изяви и позиции, а заедно с това и преди всичко – на желание да бъдат уязвени самочувствието и достойнството на личността. По отношение на инкриминираните клеветнически твърдения, Върховният съд е отбелязал, че за да е съставомерно деянието по основния

текст на чл. 147, ал. 1 от НК, е необходимо да е разгласено позорно обстоятелство за друго (или да му е приписано престъпление), като твърдението трябва да е ясно и да съдържа информация, поднесена от автора като сигурно и несъмнено негово знание за съдържащите се в нея факти. „Разгласяването“ като форма на изпълнителното деяние изисква деецът да е съобщил свои твърдения, зад които застава, като претендира, че тези обстоятелства са обективен факт. Позорящият характер на приписаните на тъжителя изрази за Н. Хайтов е несъмнен, защото съдържащите се в тях квалификации са отнесени към такъв писател, общественик и учен. Отправянето им, без съмнение, дискредитира пред обществото автора на тези изрази. Употребата им в статията цели да засегне не личността и паметта на Хайтов, а именно автора на такива квалификации, засягащи несправедливо писателя.

По-нататък, Върховният съд отбелязва, че в инкриминирания по делото израз „... К. К. изсъска, че Николай Хайтов бил „фашист“ и „пещерен националист“ не се съдържа оценъчно съждение на журналист, както се твърди в жалбата, а твърдение за конкретно обстоятелство, свързано и косвено позорящо личността на тъжителя. Затова не става въпрос за лична оценка на подсъдимата относно действия и качества на тъжителя, предадени чрез различни литературни похвати, а за разгласяване на позорящ го факт. **ВКС напомня в решението си че, между факти и оценъчни съждения трябва да се прави разграничение. Съществуването на фактите може да бъде доказано, докато истинността на оценъчните съждения не се поддава на доказване и самото изискване за доказването им би нарушило свободата на изразяване на мнение. В конкретния случай обаче, разпространеното от подсъдимата несъмнено представлява факт, а не оценъчно съждение.**

ВКС се е солидаризирал с приетото от Бургаски окръжен съд, че не може да се отделят думите „фашист“ и „пещерен националист“ от контекста на цялото изречение и статия. Дори сами за себе си, те не са оценка за проповядвана от друго идеология, политика или действия, а са личностна оценка за дадено лице, в случая за Хайтов. Обвързването им с личността на писателя, общественика и учения Николай Хайтов, цели да дискредитира посочения за автор К. в обществото. Всеизвестни са родолюбивите позиции и дейност на писателя, изложени в неговото творчество, създадени с негово активно участие филми, изследвания за Левски и неговото лобно място,

достигнал до най- високото научно признание в страната ни- член на БАН и академик. Определянето на такъв човек с подобни фрази цели не да засегне неговия ореол или постави под съмнение в негативна светлина неговото творчество и обществена дейност, а по един рязко контрастен начин да се създаде отрицателно отношение към автора на подобни твърдения и изказвания. Още повече, че Хайтов отдавна не е между живите и няма как да се защити. И това още повече подсилва негативното отношение и оценка за сочения като автор.

✓ **С присъда, постановена от Софийския районен съд на 23.04.2013 г. по НЧХД № 16914 по описа за 2010 г.,** подсъдимата К.М.И. е била призната за виновна за това, че на 04.11.2010 г. в гр. С., в статия във в-к „М.”от 04.11.2010 г. приписала престъпления на Б. Й. М. с думите: ”хванаха пернишкия прокурор да краде и ток...” и думите „... обвинителят започнал да заплашва служителите на ЧЕЗ...”, като клеветата е нанесена публично и е разпространена чрез печатно произведение – престъпление по чл.148 ал.2 вр. ал.1 т.1 и т.2 вр. чл. 147 ал.1 от НК, за което на осн. чл. 78А от НК подсъдимата И. е била освободена от наказателна отговорност с налагане на административно наказание „глоба” в размер на 2000 /две хиляди/ лева.

С нова въззивна присъда № 62, постановена на 27.02.2014 г. от Софийски градски съд по ВНЧХД № 457/2014 г., е била отменена първоинстанционната осъдителна присъда и подсъдимата К.М.И. е била призната за невиновна и оправдана по обвинението по чл. 148 ал.2 пр.1 вр. ал.1 т.1 и т.2 вр. чл. 147 ал.1 от НК.

Пред Върховния касационен съд е било образувано производство по жалба на частния тъжител Б. Й. М, който е **отменил** въззивна присъда № 62, постановена на 27.02.2014 г. по ВНЧХД № 457/2014 г. на Софийски градски съд и е върнал делото за ново разглеждане от друг съдебен състав.

В решението си, Върховните съдии пишат следното: “В съдебната практика и в правната доктрина се приема, че предмет на престъплението клевета могат да бъдат твърдения с конкретно съдържание, които носят информация за точно определено обстоятелство или явление. То следва да е позорно, недостойно от гледна точка на общоприетите морални

разбирания и да предизвиква еднозначна негативна оценка на обществото, или в частност – да приписва извършването на престъпление. На следващо място, тези факти трябва обективно да бъдат съобщени, а не да се извеждат чрез предположения, асоциации, интерпретации или други форми на субективна психическа дейност.

В инкриминирания с тъжбата израз, за който подсъдимата И. е била оправдана от въззивния съд – „хванаха пернишкия прокурор да краде и ток” не се съдържа оценъчно съждение на журналиста /както е приел СГС/, а твърдение за определени обстоятелства, свързани с личността на тъжителя, поради което с него обективно би могло да се припише извършване на престъпление. Същественото в случая е, че това, което е инкриминирал с тъжбата си тъжителят, е израз, който съдържа конкретни или поддаващи се на конкретизация факти. Доколкото в случая не става въпрос за лична оценка на подсъдимата на качества и действия на тъжителя, предадени чрез различни литературни похвати, които биха могли да доведат до интерпретация в един или друг смисъл, не е налице оценъчно съждение, а разгласяване на факт. В решението си от 25.06.1992 г. по делото „Торгейр Торгейрсон срещу Исландия” Европейският съд по правата на човека /ЕСПЧ/ припомня вече трайно прогласен в практиката си принцип, че "свободата на словото е една от основите на демократичното общество ... и се отнася и за информация и идеи, които обиждат, шокират или смущават. Свободата на изразяване, така, както е закрепена в чл.10 от Европейската конвенция за правата на човека /ЕКПЧ/, е подчинена на редица изключения, които обаче следва да се тълкуват ограничително и необходимостта от всяко ограничение трябва да бъде убедително установена". **При вземане на решение дали правото на защита на репутацията на гражданите трябва да надделее над правото на свободно изразяване на мнения съдът следва винаги да установи къде се намира балансът между правото на свободно изразяване /особено що се отнася до медиите/, обществен интерес и необходимостта от зачитане на правото на чест, достойнство и добро име на гражданите. Критерият за постигане на правилният баланс според ЕСПЧ е доказването на наличието или липсата на добросъвестност от страна на журналиста. Защитата на правото на медиите да предоставят информация по въпроси от обществен интерес изисква от журналистите да действат добросъвестно и въз основа на точни факти. „Добросъвестността” предполага полагане на поне минимални усилия от страна на авторите да проверят всяка**

информация преди публикуването ѝ. Необходимостта от задълбочена проверка и потвърждаване на фактическите твърдения нараства със засилването на клеветническия характер на информацията, най-висш израз на който е приписването на престъпление. /В т. см. решения по делата „Прагер и Обершлик с/у Австрия”, реш.26.04.1995 г., „Бусуич срещу Молдва”, реш.21.12.2004 г./

По делата „Янков срещу България” /11.12.2003 г./ и „Райчинов срещу България” /20.04.2006 г./ ЕСПЧ е отбелязал, че в едно демократично общество индивидите имат право да коментират и да критикуват правораздаването и длъжностните лица, участващи в него. Несъмнено границите на приемливата критика по отношение на държавните служители при упражняването на техните правомощия могат при определени обстоятелства да бъдат по-широки, отколкото по отношение на частните лица.

Конституционният съд в решението си по к.д. № 1/96 г. подчертава, че трябва да се прави разлика между информация, важна за политически дискусии и за дискусии по други въпроси от обществен интерес, и информацията, равнозначна на любопитство към обособената интимна сфера на човека, за навлизането в която трябва да съществува преграда, съобразена с морала и манталитета на разумно мислещите хора. Следвайки този подход на разсъждение, Конституционният съд извежда при тълкуването на конституционните разпоредби по чл.39-41, че "принадлежащата към първата категория по вид информация определено се ползва с по-висока степен на защита. В този смисъл критичните мнения и факти, които биха могли да имат негативно влияние за авторитета на дадена личност, не бива да бъдат изключвани... те могат да имат различен характер от гледище на своята насоченост и предназначение, така че да бъдат третираны различно".

Ето защо магистратите, натоварени с изключително отговорната правораздавателна функция, са непрекъснато в ползрението на обществото. То има правото да бъде информирано за тяхното поведение не само при изпълнение на служебните им функции, но и в разумни граници за тяхното поведение в обществото и спазване на правилата в него. **Магистратите сами избират ролята си да служат на правосъдието в обществото, поради което и приемат всяка тяхна стъпка и действие да бъдат подлагани на критичен анализ. Той обаче следва да бъде**

добросъвестен, а не резултат от желание за сензация и предизвикване на нездрав интерес към определена личност.

Преценката дали журналистът е действал професионално и добросъвестно следва да се прави въз основа на множество фактори. На първо място, дали публикацията съдържа информация от обществен интерес в рамките на публичния дебат. На второ – какви са били действията на журналиста, по какъв начин е придобил информацията, начинът, по който е публикувана тя, как в нея е представено засегнатото лице /вж решение по делото „Йорданова и Точев с/у България, реш.02.10.2012 г./. По настоящето дело в резултат на липсата на задълбочен доказателствен анализ въззивният съд прибързано е приел наличие на добросъвестност при подсъдимата при изнасянето на информация. При наличие на доказателства за това, че тя не е извършила задълбочена проверка на стигналата до нея анонимна информация – не се е свързала с тъжителя, не е прочела констативния протокол относно резултатите от извършената проверка на електромерите, не е провела разговор със служителя за връзки с обществеността на ПУ – Перник, въззивният съд е отдал приоритет на правото ѝ на свободно изразяване на мнение, без да оцени наличие или липса на баланс между това право и правото на доброто име на личността. Подсъдимата се е доверила на своите източници /анонимни/, не се е уверила в истинността на получените сведения, веднага е пристъпила към изготвяне на статията. **Правилата на добрата журналистическа практика изискват проверка на всяка информация, засягаща доброто име на личността, тъй като ролята на медиите, в които те служат, е да информират, а не да дезинформират и по този начин да накърняват нечий права. Желанието на конкуриращите се медии за бързи публикации, за водещи новини, за по-голяма читателска аудитория не може да има приоритет и защита пред зачитане на правото на гражданите на добро име в обществото“.**

Ето защо, ВКС е приел, че въззивната инстанция при постановяването на оправдателна присъда спрямо подсъдимата И. е допуснала съществени нарушения на процесуалните правила и я е отменила.

2. Общи принципи и ограничения на свободата на изразяване , свързани с клеветата в практиката на ЕСПЧ

Когато Съдът в Страсбург разглежда дела за обида и клевета, той извършва текстов и контекстуален анализ на обстоятелствата по делото, за което е сезиран. Съдът е изяснил критериите си за този анализ и той е свързан най-общо с тестове за качеството на закона, легитимност на действието и необходимост от намеса в едно демократично общество. Критерият за „необходимост“ включва автономни понятия, които не се съдържат в Конвенцията, но са разработени в съдебната практика на ЕСПЧ. Именно това е и проверката, която трябва да бъде извършвана и от националните съдилища, които следва да спазват съдебната практика на ЕСПЧ по дела за клевета.

С други думи, *стандартът на Съдът в Страсбург за клеветата, може да бъде очертан в следните етапи*³:

✓ **Наличие на намеса в свободата на изразяване**

При този първи етап на разглеждане съдебната практика на Съда се е развила значително през последното десетилетие. За да установи намеса в свободата на изразяване, Съдът вече не търси присъда или изпълнение на санкция. Въз основа на понятието "охлаждащ ефект"/chilling effect " Съдът счита, че дори когато изпълнението на присъдата или съдебното решение е спряно, самото обстоятелство, че е било преследвано дадено лице, може да означава, че то е претърпяло намеса в свободата си на изразяване. Освен това този ефект е по-остър в случаи с медийни специалисти или с лица, чиято професия е тясно свързана с разкриване на информация или с изразяване на техните мнения (адвокати, политици, писатели, издатели и т.н.)⁴

✓ **Предсказуемост на нормите, ограничаващи свободата на изразяване.**

Съдът подчертава, че *"обхватът на понятието за предвидимост на нормите, ограничаващи свободата на изразяване зависи до голяма степен от съдържанието на разглеждания текст, от областта, която е предназначена да обхване и от броя и състоянието на адресатите. Законът все още може да удовлетвори изискването за предвидимост, дори когато съответното лице трябва да направи необходимите правни*

³ Секретариат на Управителния комитет по медии и информационно общество /CDMSI/. Съдебна практика на ЕСПЧ по правата на човека относно свободата на изразяване и стандарт на Съвета на Европа за клеветата.

⁴ Ердогду срещу Турция, №25723/94, 15 юни 2000 г.

*консултации, за да оцени до разумна степен последиците, до които конкретно действие може да доведе. Това важи особено за лицата, извършващи професионална дейност, които са свикнали да се придържат с висока степен на предпазливост при упражняване на своята професия. От тях може да се очаква да полагат специални грижи при оценката на рисковете, свързани с тази дейност."*⁵

Съществуват решения, в които Съдът е ограничил разглеждането си единствено до проверка на качеството на националния закон и е установил нарушение на член 10 от Конвенцията поради факта, че формулировката му е твърде обща, за да се даде възможност на гражданите да регулират поведението си.⁶

✓ Легитимност на защитаваната цел при намеса

Докато "защитата на репутацията или защита на правата на другите" е легитимната цел, която най-често бива цитирана от защитата на правителствата от изброените в член 10 цели, в случаите на клеветата, като други легитимни цели се сочат „предотвратяване на безредици“, „предотвратяване на престъпление“ или „защита на здравето и морала“ – те също могат да бъдат фактор, който бива изтъкван от адвокатите в националните съдилища.

Необходимо е да се подчертае, че защитаваните от законите за обида и клеветата интереси по дефиниция са „репутацията“ или "правата" на другите.

✓ Намеса, пропорционална на защитаваната легитимна цел

Пропорционалността в съдебната практика на Европейския съд по правата на човека е сложна идея, съставена от много компоненти. Това проучване се съсредоточава върху характера и тежестта на санкциите, въпреки, че разглежда и други компоненти.

- Естество и тежест на санкциите

⁵ *Шауви и други срещу Франция, №64915/01, ЕСПЧ 2004- VI, 29 юни 2004 г.*

⁶ *Алтуг Танер Акчъм срещу Турция, № 27520/07, 25 октомври 2001 г. Вж. Също доклада по делото на Юрген Хьосл Даум и други срещу Полша (№ 10613/07),*

В редица свои решения Съдът прави заключение, че намесата, независимо от формата и степента, е непропорционална на търсената цел.⁷ В други случаи Съдът приема, че *„естеството и тежестта на наложените санкции са също фактори, които трябва да бъдат взети предвид при оценката на пропорционалността на вмешателството“*⁸

Съдебната практика на Съда предлага да се използват следните нива, за да се прецени тежестта на санкцията: наказателна санкция с ограничаване на свободата; наказателна санкция от паричен характер, граждански и други санкции.

Наказателни санкции

В „ясните“ по дефиниция случаи (т.е. по отношение на изказвания, в които няма подбуждане към насилие или омраза) е било подчертано от Съда, че самият факт, че санкцията е от наказателно естество, има само по себе си непропорционално смразяващ ефект⁹. Освен това Съдът вече се позовава в някои от своите решения на действията на Съвета на Европа в областта на декриминализирането на клеветата¹⁰. Също така поставя акцент върху неблагоприятното въздействие на самите наказателни санкции, и по-специално върху потенциалното въздействие на едно криминално досие за бъдещето на даденото лице.¹¹ В действителност изглежда, че Съдът никога не е приемал, че налагането на присъда с наказание лишаване от свобода е основателно или приемливо при делата за клевета (които по дефиниция не водят до подбуждане към насилие или са израз на омраза).

Съдът подчертава *„голямото значение на това, да не се обезсърчават членовете на обществото да изразяват мнението си по въпроси от обществен интерес поради страх от наказателни или други санкции“*.¹² Оттук следва, че *„господстващото положение, което правителството заема, налага да се въздържа от прибегване до наказателно производство,*

⁷ Дамман срещу Швейцария, № 77551/01, 25 април 2006 г.

⁸ Окчуоглу срещу Турция (1999), § 49

⁹ Купаня и Мазъре срещу Румъния, № [GC], № 33348/96, 17 декември 2004 г. ; Азеведо срещу Португалия, №20620/04, 27 март 2008 г.

¹⁰ Отега Мондраон срещу Испания, № 2034/07, 15 март 2011 г.

¹¹ Шараш и Нюз Ферлагсгеселшафт срещу Австрия (2003), §32

¹² Барфод срещу Дания (№. 11508/85), 22 февруари 1989 г.

особено когато има други средства за отговор на неоправдани атаки и на критики към противниците му или към медиите".¹³

Освен това, наказателните присъди могат да имат трайно въздействие върху упражняването на легитимната дейност на журналистите. В решението си по делото Шенер срещу Турция, Съдът посочва следното: „... условното осъждане е имало за цел да ограничи работата на жалбоподателя като редактор и да намали способността му да излага обществените си възгледи, които имат място в обществен дебят, чието съществуване не може да бъде отхвърлено." ¹⁴

Граждански санкции

В областта на гражданското право Европейският съд по правата на човека *"приема, че националните закони относно изчисляването на обезщетенията за вреди, причинени на репутацията, трябва да вземат предвид разнообразието от фактически ситуации. Може да се изисква значителна степен на гъвкавост, която да позволи на заседателите да оценят щетите, съобразени с фактите по конкретния случай."* Независимо от това е установено, че *"несъразмерно голямо обезщетение"* (обезщетение в размер на 1,5 милиона лири стерлинги) е нарушение на правата, гарантирани на жалбоподателя съгласно член 10 от Европейската конвенция за правата на човека.¹⁵

Подходът, възприет от Съда във връзка с гражданските санкции се потвърждава и в по нататъшната му практика. По-специално, Съдът демонстрира готовност да разгледа начините, по които се определя обезщетението за вреди и да изключи онези, при които *"основанията на които се позовават националните съдилища, не изглеждат достатъчно убедителни, за да оправдаят относително високия размер на присъденото обезщетението"*.¹⁶

Други санкции-конфискация и спиране на дейност

Други санкции могат да доведат до изземване на материални активи и до принудително спиране на дейността. Съдът установява, че мерките,

¹³ Кастелс срещу Испания (№ 11798/85), 23 април 1992 г.

¹⁴ Сенер срещу Турция (№ 26680/95), 18 юли 2000 г.

¹⁵ Толстой Милославски срещу Великобритания (№ 18139/91), 13 юли 1995 г.

¹⁶ Маронек срещу Словакия (№ 32686/96), 19 април 2001 г.

свързани с конфискацията или изземването на материални активи, принадлежащи на вестници, представляват непропорционална намеса в свободата на изразяване. Напр. констатираше нарушение на член 10 ал.2, в случай на изземване на три последователни издания на двуседмичен вестник.¹⁷

Специални мерки: право на отговор, публикуване на опровержение, оттегляне, извинение.

Съдът разглежда правото на отговор или задължението за публикуване на опровержение в зависимост от конкретните обстоятелства по случая. Счита, че правото на отговор представлява защита на репутацията, гарантирана от член 8 от Конвенцията¹⁸. Едновременно с това отбелязва, че правото на публикуване на отговор се отнася до правото на свобода на изразяването, гарантирано от член 10 от Конвенцията¹⁹. В това отношение Съдът е приел, че *"правото на отговор като важен елемент на свободата на изразяване попада в приложното поле на член 10 от Конвенцията. Това произтича от необходимостта не само да се оспорва невярна информация, но и да се осигурят множество мнения, особено по въпроси от общ интерес."*

Съдът припомня обаче, че рестрикциите и ограниченията на член 10 алинея втора, се отнасят и при упражняване на правото на отговор. *"Трябва да се има предвид, че задължението на държавата да гарантира свободата на изразяване на личността не предоставя на частни граждани или организации неограничено право на достъп до медиите, за да представят становища"*²⁰, като твърди, че вестниците и другите частни медии трябва да имат свободата да упражняват редакционна свобода при вземането на решение, дали да публикуват статии, коментари и писма, подадени от частни лица. Според Съда само при изключителни обстоятелства *"един вестник може законно да бъде задължен да публикува оттегляне, извинение или съдебно решение по дело, свързано с клевета"*²¹.

¹⁷ Йозтурк срещу Турция [GC], № 22479/93, ЕСПЧ 1999-VI

¹⁸ Георгенидзе срещу Грузия, № 71678/01, 17 октомври 2006 г.

¹⁹ Мелничук срещу Украйна (декември), № 28743/03, CEDH 2005-IX

²⁰ Мелничук срещу Украйна (декември), № 28743/03, CEDH 2005-IX

²¹ Мелничук срещу Украйна (декември), № 28743/03, CEDH 2005-IX

- Съответстващи и достатъчни мотиви, посочвани от националните съдилища

Неизпълнението от страна на националните съдилища мотивите за оправдаване на намесата да са съответстващи и достатъчни, е довело до установяване от страна на ЕСПЧ на нарушение на член 10 от Конвенцията²². Това е така, когато обхватът на мярката, ограничаваща свободата на изразяване, е бил неясен или не са били достатъчно подробно изброени причините за такава мярка и приложението на закона не е било адекватно²³

- Други релевантни съображения относно пропорционалността на намесата

Анализът на пропорционалността често изисква балансиране на различните конфликтни интереси при конкретните обстоятелства в случай на клевета. Факторите, които могат да се включат в анализа са:

- спазване на всички процесуални гаранции, включително правото на защита, давностните срокове, приложими към делата за обида и за клевета, доказателствената тежест, презумпцията за добросъвестност на журналистите;
- цензуриращият характер на намесата (мярка преди разпространението на текст)
- особено силния смразяващ ефект на дадена мярка при специфичните обстоятелства по даден случай;
- фактът, че въпросната информация вече е обществено достояние и т.н.

Голямо развитие на практиката на Съда във връзка с правото на свобода на изразяване представлява изработването на процедурно задължение по член 10. Съдът подчертава изискването за справедлив процес, право, гарантирано в член 6 от Конвенцията, което го прави неразделна част от член 10. Съответно в някои дела той ограничава

²² Болдеа срещу Румъния, № 19997/02, 15 февруари 2007 г.

²³ Екин срещу Франция, № 39288/98, ЕСПЧ 2001 VIII, § 58, и Saygılı и Seytan срещу Турция, № 51041/99, 27 юни 2006 г., §§ 24-25).

разглеждането им до преценка на изпълнението на процедурни задължения от страна на националните власти, без да разглежда спора по същество.²⁴

3. Преследване на обидата и клеветата по гражданско- правен ред в България. Практика по дела за непозволено увреждане.

Преследване на обидата и клеветата по гражданско- правен ред в България

Законът за задълженията и договорите /ЗЗД/ регламентира института на „непозволеното увреждане“.

Член 45. *Всеки е длъжен да поправи вредите, които виновно е причинил другиму.*

Във всички случаи на непозволено увреждане, вината се предполага до доказване на противното.

Член 49. *Този, който е възложил на друго лице някаква работа, отговаря за вредите, причинени от него при или по повод изпълнението на тази работа.*

Най-старият обезщетителен източник е гражданската отговорност. Чрез нея обезщетението за вреди се възлага на конкретен гражданско правен субект, поради това, че е причинил виновно и противоправно вреди другиму. От една страна, чрез нея се поправят вредите, а от друга, тя служи като правно средство за наказване на виновния увредител.²⁵ Чрез гражданската отговорност се постига пълен обем на обезщетението.

Всяко физическо лице може да придобие право на обезщетение стига да е претърпяло вреди²⁶. Гражданската отговорност изпълнява обезщетителна, превантивна и наказателна функция. Обезщетителната функция е основната и е насочена към възстановяване на нарушеното положение. Превантивната произтича от неблагоприятното въздействие, което може да окаже

²⁴ Ломбарди Валаури срещу Италия, № 39128/05, 20 октомври 2009 г. ; Nur Radyo u Televizyon Yayıncılığı A.S. срещу Турция (№ 2) №22284 / 05, 12 октомври 2010 г.

²⁵ Попов, Л. Понятие,приложно поле и функции на договорната отговорност. Институт за правни науки. 1962,т.12,кн.1 с.191

²⁶ Голева, Поля. Обезщетяване на пострадали при ПТП. С.:БАН, 1991, стр.54

налагането на отговорност върху правонарушителя. Наказателната функция се изразява в отрицателното засягане на имуществото на виновното лице, чрез принуждаването му да плати обезщетение²⁷.

Съставът на чл.45 от ЗЗД предвижда отговорност за **лично виновно и противоправно причиняване вреди другиму. Ако вредите са причинени виновно при или по повод изпълнение на дадена работа, освен за непосредствения им причинител, задължение за обезщетение възниква и за лицето, което е възложило извършването на работата.** Задължението за обезщетяване на вреди от страна на възложителя на работата възниква именно защото вредите са настъпили при или по повод извършването на възложената от него работа.²⁸ **С други думи, ако журналист чрез своя публикация е причинил вреди на дадено лице, той може да носи отговорност по чл.45 от ЗЗД, а издателят като възложител на неговата работата- отговорност по чл.49 от ЗЗД.**

Непозволеното увреждане се осъществява чрез действие или бездействие, чиято правна характеристика изисква то да е **противоправно**. Самият термин „непозволено увреждане“ подсказва, че то трябва да е забранено от правовия ред. В общо теоретичен аспект се приема, че противоправността се определя като несъответствие на поведението с предписанията на правния ред и порядък. Когато поведението нарушава предписания правен ред и норми на правно определено поведение, е налице противоправност.²⁹ Според нашето право противоправно е всяко причиняване на вреди другиму, освен ако няма изключващи отговорността основания- напр. неизбежна отбрана.³⁰

Противоправното поведение трябва да се намира в **пряка причинна връзка с вредите**. Вредата е задължителна предпоставка за възникване на правото на обезщетение и критерии при определяне на неговия размер. Принципът е, че вредата трябва да е непосредствено и лично претърпяна от лицето. По своето съдържание вредата е отрицателна промяна, която настъпва в засегнатото имуществено или *неимуществено* благо и е

²⁷ Пак там. Стр.55

²⁸ Траницов, Христо. Деликт. Пловдив: ЦРХЦ „Анима“.2002, стр.170

²⁹ Траницов, Христо. Цит.съч. стр.50

³⁰ Големинов, Ч.Обезщетението на вреди-основен елемент на гражданската отговорност за непозволено увреждане-Соц право, 1984, №3

неблагоприятна за неговия носител³¹. Извън имуществото на правния субект съществуват неимуществени права, блага или правно защитими интереси като чест, достойнство, морал, добро име в обществото. **В случаите на обида или клевета, вредата се изразява в отрицателни емоции и душевни страдания, които лицето претърпява в резултат на засягане на неговата чест и достойнство. Именно тези т.н. лични неимуществени вреди подлежат на репарирание.** Неимуществените вреди нямат конкретен паричен израз, поради което съда определя размера на обезщетението по справедливост на основание чл.52 от ЗЗД, като този размер следва да компенсира неблагоприятните последици, настъпили в психиката на увредения.

Както се посочи вече, необходимо е да бъде установена причинна връзка между противоправното поведение и настъпилата вреда. Причинната връзка предполага такава зависимост между деянието и увреждането, че първото да е предпоставка за настъпването на второто, а второто да е следствие от първото.³² Каузалната връзка между деянието и вредата не отпада, ако в причинния процес се вплита и друг фактор.

Субективната страна на правонарушението е вината. Вината е едно общо понятие за цялото право и представлява психичното отношение на дееца към собственото му противоправно поведение. За да е укоримо от закона, поведението трябва да е противоправно и да цели постигането на негативен резултат или да постави в състояние на заплаха или увреждане правно защитими ценности на друг правен субект. Важно е да се подчертае, че при непозволеното увреждане е без значение мотивът за действието: деецът може целенасочено да е действал, за да увреди пострадалия, но може да е упражнявал свое законно право или да е предполагал, че упражнява такава.

За разлика от наказателното право, където вината подлежи на доказване и ако тя не се докаже, деянието се счита за несъставомерно, което има за своя последица оправдаването на дееца, то в състава на непозволеното увреждане /чл.45 изр.2 от ЗЗД/ вината се предполага до доказване на противното. Това означава, че в наказателното производство прокурорът, а по дела от частен характер /каквито са тези

³¹ Голева,Поля. Цит.съч.стр.10

³² Траницов,Христо. Цит.съч. стр.107

за обида и клевета/ -частният тъжител трябва да докаже и то по несъмнен начин, че поведението на дееца е било виновно, наред с другите обективни обстоятелства, за да се стигне до осъдителна присъда. Създадената презумпция по отношение на вината при непозволено увреждане представлява средство за облекчаване защитата на пострадалия, който в гражданския процес трябва да доказва само обективните факти / противоправно поведение, вреда и причинна връзка между тях/, принципно подлежащи на по-лесно доказване. Касае се до правна презумпция, която задължава съда след установяване на другите елементи от фактическия състав на непозволеното увреждане да приеме за установен и факта на вината, без да излага съображения за това, освен ако деецът докаже оборимостта на презумпираната вина.³³ С други думи, ако пострадалият докаже, че му е причинена вреда и тя е резултат от противоправното поведение на дееца, той не следва да доказва, че вредата е причинена виновно. И това е така, поради действието на законовата презумпция, т.е съдът следва да приеме, че претенцията му срещу причинителя на вредата е основателна и да я уважи. Както се посочи обаче, тази презумпция е оборима, което означава, че ако деецът установи липса на виновно поведение, то претенцията на увредения не може да бъде удовлетворена.

Коментираната дотук разлика е обусловена от разликата в целите на наказателната отговорност- наказването на дееца, а на гражданската отговорност- поправянето на вредата.

В този смисъл някои автори приемат, че при иски за непозволено увреждане вината също подлежи на доказване, но не от пострадалия, а от причинителя на вредата и то в негативен аспект, тогава, когато той оспорва съществуването ѝ. Непозволеното увреждане е извършено умишлено, когато причинителят на вредата осъзнава вредните последици, които ще настъпят от противоправното му поведение и иска или допуска тяхното настъпване. В зависимост от това, дали той пряко цели увреждането или допуска неговото настъпване - умишълът е пряк или евентуален. Когато не се насочва пряко към постигане на определен увреждащ резултат, нито пък допуска неговото настъпване, но според обстоятелствата е бил длъжен или е могъл да предвиди това, е налице форма на вина непредпазливост.

³³ Траницов, Христо. Цит.съч., стр.77

Наказателното право разграничава двата вида непредпазлива вина-самонадеяност и небрежност, чието съдържание следва да бъде отнесено и към гражданското право. И в двата случая увреждащият нито цели, нито предварително допуска настъпването на увреждането. Когато той е бил длъжен и е могъл да го предвиди, с оглед наличието на конкретни обективни обстоятелства, е налице небрежност. При самонадеяността, деецът е предвиждал настъпването на вредните последици, но е бил самоуверен, защото е мислел, че може да ги предотврати.

При обидата и клеветата подлежат на репарирание претърпените от пострадалия неимуществени вреди- това са всички страдания, свързани с емоционално-психическата му сфера, част от която са емоциите и чувствата. Чувствата и емоциите са субективна категория и поради това са строго индивидуални, което означава и индивидуален подход на съда при преценката на неимуществените вреди. Критерият за определяне размера на обезщетението за неимуществени вреди е справедливостта, възприета в чл.52 от ЗЗД. По нашата правна система справедливостта е преди всичко нравствен критерий. „Понятието "справедливост" по смисъла на чл. 52 ЗЗД обаче не е абстрактно понятие. То е свързано с преценката на редица конкретни обективно съществуващи обстоятелства, които трябва да се имат предвид от съда при определяне на размера на обезщетението“³⁴

Един от проблемите при гражданската отговорност за вреди, причинени от обида или клевета, е високият размер на присъдените обезщетения. В редица свои решения ЕСПЧ приема наличие на непропорционалност на наместата, именно поради размера на обезщетението, присъден от националните власти на пострадалия. Когато става въпрос за налагането на глоба в наказателно производство и на обезщетение по граждански иск, Съдът преценява пропорционалността, като съобразява общия размер на паричната санкция, практика, която следва да бъде съобразявана и от националните съдилища.

Действително в България съществуват граждански дела за обезщетение по чл.45 и/или чл.49 от ЗЗД, в които размера на иска е в порядъка на няколко лева- 1 лв., 5 лв. и т.н. В тези случаи, целта на пострадалия е очевидна- не да се обезщетят действителните му болки и страдания, а да се получи

³⁴ *Постановление №4/68 г. на Пленума на ВС*

морално удовлетворение от осъждането на причинителя на вредата, както и това осъждане в известен смисъл да възстанови накърнените права- доброто име и репутацията на обидения или клеветения.

Практика на българския съд по дела за непозволено увреждане по чл.45 и чл.49 от ЗЗД в резултат на обида и клевата.

С цел илюстрация на начинът, по който теоретичните аспекти на непозволеното увреждане намират приложение в практиката, ще бъдат разгледани някои граждански дела на българските съдилища. Това се дела, които са свързани с медии и решенията по тях показват съдебната практика. Редакторите би трябвало да ги познават, за да избегнат в работата си подобно негативно развитие.

1. **С решение № 19713 от 29.11.2016 , постановено по гражданско дело №78158/2015 г.** по описа Софийски районен съд, Първо гр.отд., на основание чл. 49, вр. с чл. 45, ал. 1 ЗЗД е осъден [фирма] да заплати на Н.Г.С., сумата 12 500 лева – обезщетенията за неимуществени вреди, причинени от съдържащи се в 30 статии, публикувани на сайта, собственост на ответника [фирма], в периода от 12.01.2014 г. до 03.10.2015 г. обиди и клеветнически твърдения, която сума е била предявена като частична от цялата сума 300 000 лева. С решението са присъдени разноски съобразно изхода на спора.

Недоволен от така постановения съдебен акт е останал ответника [фирма], който го е обжалвал пред Софийски градски съд.

С решение по въззивно гражданско дело № 8455 по описа за 2017 година, СГС е потвърдил първоинстанционното решение.

Факти по делото:

Ищецът е журналист на свободна практика, който пише аналитични текстове, като негови статии били публикувани в престижни международни и български издания.

В периода 12.01.2014 г.- 03.10.2015 г. били публикувани 30 статии, в които се споменавал ищеца /подробно описани в решението/, в сайт, собственост на ответника.

На тези публикации ищецът Н.С. реагирал гневно, бил обиден, тъй като се подлагала на съмнение способността му да прави правилна преценка на събитията. В статиите наричали ищеца „капут“, като реакцията на последния била във връзка с това, че името му се асоциира с този етикет, което се възприема като нещо обидно и негативно. Н.С. се чувствал унижен, гневен, чувствал, че изграденият му публичен образ се разрушава чрез внушенията, направени със статиите, но най-вече чувствал обида, унижение и гняв от това, че е безпомощен и не може да отговори на нападките, а много хора ги четат. Процесните публикации започнали да излизат в един важен за ищеца момент, тъй като в началото на януари 2014 г. той и съпругата му били вписани в регистъра за осиновяване на деца, поради което се притеснявал дали изложеното в публикациите няма да се отрази негативно при осиновяването. Ищецът бил наранен до степен на отчаяние, раздразнителен и сприхав. Трудно се фокусирал върху каквото и да е. Не можел да спи. Бил депресиран и много тъжен.

Правни изводи:

Съдът е приел, че за ангажиране на отговорността на ответника по чл. 49 ЗЗД е необходимо ищецът да докаже деяние, противоправен резултат, авторство на противоправния резултат, причинна връзка между деянието и противоправния резултат, както и възлагане на работа по смисъла на чл. 49 ЗЗД и причиняване на вредата при или по повод на възложената работа. Вината на прекия причинител се предполага до доказване на противното – чл. 45, ал.2 ЗЗД. В случая по делото било безспорно установено наличието на колажи към публикациите от 05.12.2014г. от 16.01.2015г. и от 26.04.2015г, съдържащи снимка на вибратор, насочен към снимка на ищеца, както и колаж към публикация от 02.02.2015г., съдържащ снимка на Н.С. до снимка на секс артикули; отделно, безспорна била употребата на квалификациите „търговец на презервативи“, „търговец на презервативи, вибратори и розови белезници“, „търговец на презервативи, вибратори и секс артикули“, „търговец на вибратори, камшици, жартieri и презервативи“, „търговец на презервативи и вибратори“, „търговец на вибратори, розови белезници, камшици за садо-мазо и презервативи“, „търговец на садо-мазо изделия, камшици вибратори и розови белезници“, „търговец на презервативи и садо-мазо изделия“ в част от публикациите.

Според съда, изложените квалификации са обективно и категорично накръняващи доброто име на ищеца и достатъчни да обосноват

основателност на предявения частичен иск до пълния му размер от 12 500 лв. **Същите излизат извън рамките на свободата на словото, тъй като са унижителни за честта и достойнството на човек, разбирани като морално-етични категории, свързани с дължимото уважение към личните качества на лицето, репутацията и доброто му име в обществото.** Въззивният съд е намерил, че горните квалификации, преценени както поотделно, така и съвкупно в рамките на цялата проведена кампания в период от около 2 години, са използвани в толкова вулгарен контекст и внушават унижителни квалификации за личността на ищеца, че са безспорно обосноваващи отговорността на ответното дружество до пълния размер на предявения частичен иск от 12 500 лв. **Съдът е приел, че са налице множество тенденциозно и системно публикувани формулировки, свързани с факта, че ищецът има дялово участие в търговско дружество, което осъществява търговия с презервативи и продукти за безопасен секс, но същите не целят уведомяване на читателите за този обективен факт, а начинът на използването им цели опозоряване на личността на ищеца.** По отношение размера на обезщетението, съдът е посочил, че той е свързан с преценката на редица конкретни обективно съществуващи обстоятелства, които трябва да се имат пред вид при неговото определяне /т.2 от Постановление №4 от 23.12.1968 год. на Пленума на ВС/, като например – характер и степен на увреждането, начин и обстоятелства, при които е получено, вредоносни последици, тяхната продължителност и степен на интензитет, възраст на увреждания, неговото обществено и социално положение. В случая, съдът е приел, че следва да бъдат отчетени от една страна установеното отражение на клеветническите и обидни изрази върху поведението на ищеца, факта, че е публична личност и обстоятелството, че изразите са били разпространени пред неограничен кръг от лица, чрез електронно издание. По делото са били събрани гласни доказателства, пише в решението си съда, за преживения психически и емоционален стрес от ищеца вследствие на процесните публикации, които обосновават основателност на предявения частичен иск. По-нататък съдът е отбелязъл, че установеният по делото факт, че процесната журналистическа кампания е проведена в период, когато ищецът и съпругата му са били вписани в регистъра за осиновяване на деца, е достатъчен да обоснове психически неудобства и стрес в размер, многократно надвишаващ цената на частичния иск, предмет на настоящото производство.

2. С Решение № 5008 от 08.07.2014 г., постановено по гр.д. № 13355/2013 г. Софийски градски съд, Гражданска колегия е осъдил [фирма] да заплати на М. П. М., сумата от 10 000 /десет хиляди/ лева, представляваща обезщетение за неимуществени вреди причинени във връзка с публикация във вестник „У.“, бр.40/517/година XI. 05-1 1.10.2013 год., ведно със законната лихва, считано от 05.10.2013 год. до окончателното изплащане на сумата, както и на основание чл.78, ал.1 от ГПК сумата от 501 лв. разноси по делото, като в останалата част – до претендирания размер от 50 000 лв. искът за неимуществени вреди е бил отхвърлен, като неоснователен. Първоинстанционното решение е било обжалвано и от двете страни. С решение, постановено по гр. дело № 4045 по описа за 2014 година, Софийски апелативен съд, Гражданско отделение е намалил присъденото на М.М. обезщетение от 10000 лв. на 7000 лв., като е редуцирал и размера на дължимите разноси. В останалата част, първоинстанционното решение е било потвърдено.

Факти по делото

[Фирма] е издател на вестник „У.“. Тиражът на брой 40/517/година XI, от 05-11.10.2013 год., е бил 135 321 броя. На страници 1 и 2 от посочения брой била публикувана статия със заглавие „Грандиозна афера с уреден процес - Ц. отървава затвора“, а отдолу, с по-малък шрифт било отбелязано - „Изненада! Съдийката, която ще гледа делото му, е любовница /е в сърдечна афера/ на адвоката му М. М.". Отново на първа страница, долу в дясно било публикувано по-малко заглавие „Порочният кръг“, в който с последователност от едно до три е посочено: 1. „Ц. ангажира за свой адвокат М. М., който преди това е обругавал в свои интервюта и е наричал „адвокат на мафията“; 2. „М. М. „по случайност“ се оказва в интимни отношения със съдийката Д. А.“ и 3. „Д. А. още на първото заседание оправдава Ц.". Кръгът завършва с текста - „това е честно правосъдие!". Като автор на статията е посочена В. В., което е псевдоним на редакцията. Според съдържанието на публикацията „Сърдечни трепети са свързвали в миналото, а според запознати и до ден днешен, съдия Д. А., която ще

води процеса срещу бившия вътрешен министър Ц. Ц., и неговия адвокат М. М."; „Някога те бяха гаджета, а според клюката и до сега се срещат". Според отразеното, информацията била потвърдена от техни колеги- юристи, хора от юридическите среди." Посочено е, че „съдия Д. А. стартира юридическата си кариера като следовател в столичната Шеста следствена служба, а в бранша си спомняли, че в онези години най-близкият ѝ приятел е М. М.. Свързва ги романтична афера, която продължава на приливи и отливи до ден днешен." В същото издание на стр.35. със заглавие „Как: Ц. ще излезе чист" е посочено още: „Случайно" или не, делото в Софийски градски съд ще се гледа от съдия Д. А.. На предна линия във фабулата излизат сексът и лъжите. Сексът се състои в дългогодишната интимна връзка между съдия А. и адвокат М., която започва още по времето, когато бившата следователка е била прокурор в Софийска районна прокуратура."; „Злите езици твърдят, че станалата впоследствие съдия Д. А. още храни топли сърдечни чувства към М. М."; „А в случая и съдия А. и адвокат М. премълчават за интимната си връзка, която ще наречем „бивша"; „Кой знае - ако връзката ѝ с адвокат М. е била удовлетворяваща, то приказката за Ц. би имала хепиенд".

През първите три седмици след публикацията отношенията на М. със съпругата му били изключително напрегнати. Статията се отразила тежко и на по-малкия от двамата синове на М., който видимо странял и избягвал контакт с баща си. М. ограничил социалните си контакти и не посещавал адвокатската си кантора. Съдружничката му в адвокатската кантора, с която М. работел съвместно, заявила, че не повярвала на изнесеното в статията за дългогодишните интимни отношения на адвокат М. и съдия А., защото ежедневно контактувала с М.. Според нея, след като той разбрал за статията, се чувствал много разстроен и се затворил в себе си. Два дни след публикацията, двамата се видели в кантората, като М. отишъл със закъснение на работа, бил изключително разстроен и споделил, че има сериозни лични проблеми по повод на статията и не е в добро психическо състояние, за да остане на работа. До края на седмицата не идвал на работа. Според свидетелката статията се отразила изключително зле на емоционално-психическото състояние на М.- бил изключително разстроен и потиснат, като в такова състояние тя не го била виждала през всичките единадесет години, през които го познавала. Посочила, че знае, че в

резултат на публикацията той е имал проблеми в семейството си, а тя рефлектирала и върху клиентите на кантората, които се обаждали, за да се шегуват на тази тема, а други имали притеснения, че по този начин М. си решава делата.

Правни изводи

В решението си, съдът е посочил, че издателят на печатно произведение носи отговорност по чл.49 ЗЗД като възложител на друго лице, на работа по съставяне на печатни материали, за вредите, причинени при изпълнението на тази работа. В случая посочената като автор на статията В. В. всъщност е псевдоним на редакцията, поради което и с оглед фактът, че [фирма] е издател на вестник „У.“ се налага изводът, че същият може да отговаря по предявената претенция.

По-нататък съдът е посочил, че свободата на словото не е абсолютна, а се разпростира до пределите, след които се засягат други конституционно установени ценности – доброто име и правата на другите граждани, поради което и въпросът за баланса между двете конституционно признати права следва да бъде разрешен след конкретната преценка на всеки отделен казус. **В тази връзка е приел, че издателят на печатното произведение, публикувало процесната станция, е разпространил неверни данни, засегнали личните граждански и човешки права на М.М..** Посочил е, че издателят, чиято е доказателствената тежест да установи верността на поднесената информация, не е установил в хода на производството наличието на лични отношения между адв. М. и съдия А. така, както са описани в статията. Поради това, съдът е намерил, че именно чрез разпространението на тези неверни факти са причинени вреди на М., изразяващи се в претърпени от него неимуществени вреди - негативни психически преживявания, изразяващи се емоционално и психическо напрежение и дискомфорт и са рефлектирвали негативно както върху семейния му живот /отношенията със съпругата и децата му/, така и върху професионалния му облик и добро име сред колеги и клиенти. Съдът е посочил, че тези вреди са в пряка причинна връзка с изнесената невярна информация в процесната статия, както и че презумпцията за виновност в поведението на издателя в случая, не е оборена. В заключение съдът е приел, че са налице всички елементи от фактическия състав на деликта по смисъла на чл.45 ЗЗД и отговорността на издателя следва да бъде ангажирана.

При преценка на конкретния размер на дължимото от издателя обезщетение за причинени неимуществени вреди съдът посочва, че съобразява следните обстоятелства: от една страна- публикуваните неверни твърдения са стигнали до широк кръг лица, с оглед тиража на печатното издание /135 321 броя/; засегнали достойнството и доброто име на М. в професионален план, като са го злепоставили пред клиенти и колеги, което е от изключително значение, предвид упражняваната от него професия, както и в личен – отразили са се негативно на взаимоотношенията със съпругата му и по-малкия му син, а от друга- липсата на данни М. да е търпял тези вреди за сравнително дълъг период от време /отсъствал е от работа за седмица, а отношенията в семейството му са били по-напрегнати за период от три седмици/, както и че тези вреди не са в интензитет, по-голям от обикновения. При тези конкретни данни и при спазване на задължителните указания в ППВС № 4/1968 г. на Пленума на ВС съдът е намерил, че принципът на справедливостта ще бъде зачетен, като предявената претенция бъде уважена до размер от 7 000 лв., а в останалата ѝ част до 10 000 лв. – отхвърлена като неоснователна.

3.С решение № 6716 от 17.05.2016 ,постановено по гр.д. № 41264 /2015 г., Софийски районен съд е осъдил [фирма] да заплати на А. Д. Ц. сумата от 4 500.00 лв., представляваща обезщетение за претърпени неимуществени вреди, изразяващи се в уронване на честта и достойнството на ищцата, както и в нанесен психологически и физически дискомфорт, вследствие публикуване и разпространение в интернет сайта p.bg на статия със заглавие „ БОМБА В ПИК! Р. и „Протестна мрежа“ на тайна среща планират свалянето на Ц.. Дават по 50 на човек за митинг срещу главния прокурор. Набъркан ли е министър Н.?“.

Решението е било обжалвано от ответника „П.Н.“ ЕООД. В жалбата се е поддържало, че споменаването на ищцата в процесната статия не е с цел да бъде уронено нейното добро име и достойнство, а заради необходимата конкретност на информацията, съдържаща се в журналистическия продукт. Направено е било и възражение за прекомерност на претендираното и присъдено на ищцата обезщетение, тъй като при определянето му от първата инстанция не е бил съобразен фактът, че ищцата не е засегната от съдържанието на целия журналистически продукт, а само от определена част от него.

С решение по гр.дело № 9024/2016 г., Софийски градски съд,

Гражданска колегия, IV в състав е намалил размера на присъденото на А.Д.Ц. обезщетение от 4500 лв. на 2000 лв. и е потвърдил решението в останалата му част.

Факти по делото

На 10.07.2015 г. в електронното издание на информационна агенция П. е публикувана статия със заглавие „БОМБА В ПИК! Р. и „Протестна мрежа” на тайна среща планират свалянето на Ц.. Дават по 50 на човек за митинг срещу главния прокурор. Набъркан ли е министър Н.?”.

Съдът е приел, че от показанията на св. Т. Г. се установява, че след излизане на статията, ищцата била разстроена. Според свидетелката, хора от сектора, в който работят с ищцата, са питали дали изнесеното в статията е вярно. Свидетелката твърди, че процесната статия се откроява от останалите, в които ищцата се коментира, по използваните епитети. Т.Г. окачествява последните като ужасни и внушаващи неприятни асоциации. Посочва, че за ищцата е от съществено значение доброто ѝ име и репутация в обществото, предвид обстоятелството, че в дейността си тя е обвързана от финансиращи организации.

Според свидетелката В. Л., която познава ищцата от 2007 г., работят заедно и са приятелки, след излизане на статията ищцата е била ядосана и разочарована. Статия се е отразила върху работоспособността ѝ, навредила е на имиджа ѝ и на дейността ѝ.

Свидетелят И. К. е главен редактор на П.Н. и пред съда е изложил тезата, че по подобие на други медии, и тяхната дава възможност на читатели да изразяват становище, като статиите на тези от тях, които не са написали имената си, се публикуват с автор Д. Р.. В този смисъл твърди, че посочената и в процесната статия като автор Д. Р. е псевдоним, зад който не стои реална личност. Процесът на работа И.К. е описал като публикуване на статии, които съдържат факти от деня и актуални събития, и в които няма клеветнически твърдения. Изрично е отбелязал, че поради обстоятелството, че на ден се пускат над 700 статии, няма възможност да се проверят всички в пълнота. За конкретната статия свидетелят е заявил, че изложените в нея факти са възприети от редакцията за достоверни, тъй като те са споменавани от много анализатори, журналисти и обществени дейци, поради което и статията е публикувана в електронното издание на информационната

агенция. Конкретно И.К. е посочил, че е чувал тази информация да се споделя публично от главните редактори на вестник „Т.“ – П. Б. и вестник „7 д. с.“ – Ю. М., от Б. Б., както и от Н. С.. И.К. е подкрепил твърденията си и със състояла се среща в Народното събрание, в която са участвали генерал А., Р.К., А.Ц., А.Г. и други представители на Протестна мрежа. Последната му е дала основание да приеме, че изпратения материал е сходен с това, което се случва в публичния живот на страната.

Правни изводи

Съдът съобразявайки текста на процесната статия е намерил, че името на ищцата е коментирано като участник в „конспиративна среща“ с Р.К. и генерал А.. Посочил е, че само по себе си това твърдение не е нито клеветническо, нито позорящо, доколкото информацията за целта на срещата не е за противозаконна такава, а за организиране на протест. В следващия абзац обаче е било посочено „По тази причина Р. и сие този път решили да играят на сигурно и да плащат за митинга. Според данни на П. уговорката е да се съберат около 500 души – предимно от провинцията, на които ще бъдат платени по 50 лева на калпак“. Съдът е приел, че с изрази „сие“ се обобщават останалите, посочени по-горе лица, участвали в срещата, вкл. и ищцата. В този смисъл твърденията за организиране на протест, за участието, в който ще се раздават по 50 лева, се отнасят и към ищцата. **По-натъък, съдът е намерил, че тази информация е клеветническа, доколкото по делото не се е установило да е договаряно заплащане на участници в протест, и в това договаряне да е участвала ищцата. Само по себе си заплащането за участие в протест е действие, което предизвиква негативни оценки за организатора, според възприетите и утвърдени в обществото морално-етични норми.** Ето защо приписването на участие в такава дейност безспорно се е отразило върху доброто име и личния и професионален авторитет на съответното лице – в случая ищцата А.Ц.. Действително последната е публична личност и в този смисъл тя следва да има по-висок праг на търпимост към общественото мнение за дейността си и личния си живот, но с процесната статия, в коментираната част, не се изразява мнение и не се коментира ищцата, а се изнасят конкретни факти, истинността на които не се е установила по делото.

На следващо място, съдът е приел, че от събраните в хода на производството доказателства се е установило, че посочената за автор на статията Д. Р. не работи по трудово правоотношение при ответника, нито пък има данни да е получила по друг ред възнаграждение за съставяне на процесната статия. Съдът обаче е намерил, че това не е необходимо условие, за да се приеме, че е налице възлагане. В случая, както се е установило и от разпита на главния редактор И.К., е била дадена възможност на читатели на изданието да изразяват свое мнение. Преценката кое мнение или статия да бъдат публикувани и дали ще е дословно или с редакция, е на редакционния екип, като св. И.К. твърди, че не всичко може да бъде проверено в пълнота. **Според съда, видно от редакцията на процесната статия, в частта, коментирана по-горе като клеветническа, е извършена редакция от служители на ответника. Извод в тази насока може да бъде направен от посоченото „Източници на атенция П. довериха....”. Съдът е приел, че в случая отговорността на ответника се е породила от една страна от извършената редакция на евентуално получена статия или мнение от читател на сайта, а от друга страна- от наличието на задължение за журналистите, работещи за ответника, да проверят верността на дадена информация, преди да я публикуват.**

Въззивният съд /Софийски градски съд/ е изразил пълно съгласие с приетото от Софийски районен съд по фактите и правото. Единствено не е бил съгласен с размера на присъденото обезщетение, което е коригирал. В тази насока е посочил в решението си, че от събраните по делото гласни доказателства не се е установило негативното отражение на процесната статия върху емоционалната сфера на ищцата и нейното професионално име и авторитет да е продължило дълъг период от време и да е оставало трайно отражение върху нейната психика или професионална реализация, поради което обезщетението е било нтамалено от 4500 лв. на 2000 лв.

Вече стана дума, че за да се избягват подобни дела, добре би било редакторите в медиите да познават съдебната практика у нас, както и практиката на ЕСПЧ. Най важното е – да спазват утвърдените професионални стандарти, като политическата, икономическата или личната редакционна политика не може да бъде легитимно основание за нарушаването им.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Боев, Б., Кашъмов, Ал., Кънев, Кр., Огнянова, Н., Русинова, П. Свободата на изразяване. С: СИБИ, 2010;
2. Велчев, Б., Престъпления от частен характер. С: Сиела Норма АД . 2015;
3. *Вълканова, В. Графичен дизайн. Нови оформителски концепции на всекидневника. С., 2007.*
4. *Вълканова, В. Медиен дизайн. Креативност, консистентност и комуникация на модерните списания., С., 2013*
5. Вълканова, В., Стари&нови медии – трансформации и роли на комуникационния дизайн в онлайн средата. В: Годишник на Софийския Университет „Св.Климент Охридски“, Факултет по журналистика и масова комуникация, Том 25, София.
6. Гергинов, А., Наказателно право на Република България. Особена част. С:, 2002;
7. Долапчиев, Н., Наказателно право, особена частъ, томъ първи. Второ преработено издание. С: 1940;
8. Ефремов, Е. Журналистическото редактиране, Фабер, 2017
9. *Ефтимова, А. Медиен език и стил. Теория и съвременни практики. С., 2014*
10. *Ефтимова, А. Двойственият език в медиите. Езикът на политическата коректност vs езика на омразата. С., 2016*
11. Знеполски, И. Новата преса и преходът, С., 1997
12. Инджов, И., MediaAcT (Media Accountability and Transparency)-отговорност и прозрачност в медиите. Проблеми, модели и перспективи за България. Доклад, изнесен на Международната журналистическа среща във Варна, 2015. Available from: <http://hashtag-bg.com/articles/23825>

- 13.Инджов, И., Рецепти за отговорност и прозрачност на българските медии, Available from: <http://hashtag-bg.com/articles/>
14. Кашъмов, Ал., Някои въпроси при делата за обида и клеветата и делата за достъп до обществена информация. Списание „Правата на човека“, бр.4/2003.
15. Комисарят по правата на човека на Съвета на Европа. Човешки права и променящ се медиен пейзаж, декември, 2011 г.
- 16.Лист, Франц фон.Учебник по наказателно право.Особена част. С.,1920;
17. Манева,М., Етика и медийна регулация. Съвременна хуманитаристика [online], №1, 2011. Available from: http://research.bfu.bg:8080/jspui/bitstream/123456789/270/1/BFU_2011_01_Maneva.pdf;
18. Матеева, С.,Топчийска, Д., Медии и право. София: Годишник, НБУ, Департамент Право. 2014
19. Моралът в българските медии, Сборник, БАН, 2009
- 20.Мерил, Джон. Журналистическа етика. Философски основи на новинарските медии. София: Слънце, 2007
21. Михайлов, Н., Етика и комуникация, С. Мейкърс Арт, 2018
- 22.Монова,Т. *Думите, които разделят. Политическият дискурс в печата.* С.,2011
23. Монова,Т. *Новият журнализъм на прехода..*,2012
24. Николова, Р., Правото на отговор и печатните медии в България. De Jure, №1, 2016(12);
25. Огнянова, Н., Медиина политика и право на ЕС.С.;УИ „Св.Климент Охридски“,2014;
26. Павлов, С., Наказателен процес. С. : УИ „Кл.Охридски“. 1989;
27. Раймундов, П., Обида и клеветата. С., 2009;
28. Секретариат на Управителния комитет по медии и информационно общество /CDMSI/. Съдебна практика на ЕСПЧ по правата на човека относно свободата на изразяване и стандарт на Съвета на Европа за клеветата.
29. Спасова, Д., Правото на информация, София, 2016
30. Стойцова Т. Има ли етика в българската журналистика и ПР ?
<https://www.google.bg/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjh0-vx9->

HgAhXs0qYKHVC6BMgQFjAAegQlChAC&url=https%3A%2F%2Fmasscomm.nbu.bg%2Fdownload%2Fmasovi-comunikacii%2Fkonferencii%2F2014%2Ftolya-stoitsova-esen-2014.pdf&usg=AOvVaw3DkFOeeFPS_FY2nHaFwhDS

31. Стойнов, Ал., Наказателно право. Особена част. С.,1997;

32. Траницов, Хр., Деликт. Пловдив: ЦРХЦ „Анима“.2002;

33. Харис, Дейвид, Майкъл О Бойл, Ед Бейтс, Карла Бъкли. Право на Европейската конвенция за правата на човека.София: Сиела. 2015;

34. *Baskette F., J. Sissors., B. Brooks, The Art of Editing in the Yearas of Convergence, New York, 2015* 1. *Estienne, Y., Le journalism après Internet, Paris, 2007* 2. *Este, J., Warren, C., Connor, L., Brown, M., ... "Life in the clickstream II. The future of journalism, London, 2010*

35. Friend, C., Singer J., B. Online journalism Ethics. Traditions and transmissions, New York, 2007).

36. Grevisse, B. Deontologie du journalisme . Enjeux ethiques et identities professionnelles,“ Bruxelles, 2010

37. *Hermida, A., "Tweet the news: Social media streams and the practice of journalism", in "The Routledge companion to news journalism", 2-ed., New York, 2015*

38. Mike Harris, Time to step up: the EU and freedom of expression, Report, December 2013, Index on Censorship organization

39. *Singer, J., Hermida, A., Domingo, D., Heinonen, D., Paulussen, S., Reich, Z., en Participatory journalism: Guarding open gates at online newspapers, New York, 2011*

40. Spielman, Dean. Allowing the Right Margin the European Court of Human Rights and the National Margin of Appreciation Doctrine: Waiver or Subsidiarity of European Review? in CELS Working Paper Series, February 2012;

РЕШЕНИЯ НА ЕСПЧ

1. Soering v UK A 161 (1949) ; 11 EHRR 439.
2. Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v Denmark A 23 (1976); 1 EHRR 711
3. Handyside v UK A 24 (1976) ; 1 EHRR 737,
4. Women on Waves and Others v Portugal hudoc (2009)
5. Sukran Aydin and Others v Turkey hudoc (2013).
6. Salon v Ukraine hudoc (2005)
7. Hakansson and Stureson v. Sweden A 171-A (1990)]13 EHRR 1.
8. Bladet Tromsø and Stensaas v Norway 1999-III; 29 EHRR 125
9. Sunday Times v UK (№1) A 30 (1979); 2 EHRR 245
10. Muller and Others v Switzerland A 133 (1988);13 EHRR 212
11. Gorzelic and Others v Poland, APPL № 44158, 17.02.2004,
12. Yildirim v Turkey hudoc (2012)
13. Godlevskiy v. Russia,
14. Willie v. Liechtenstein, Appl. №28396/95, 28.10.1999
15. Scherer срещу Швейцария A 287(1994)] 18 EHRR 276
16. Golder v UK A 18 (1975); 1 EHRR 524 PC
17. X and Y v Netherlands A 91 (1985); 8 EHRR 235
18. Lingens v. Austria, № 9815/ 82, §42, A.193. 1986
19. Von Hannover v Germany 2004-VI; 43 EHRR 1
20. Nilssen and Johnsen v Norway, Appl. № 23118/ 93, Judgment of 25 November, 1999,
21. Кастелс срещу Испания (№11798/85), 23 април 1992 г.
22. Oberschlick v. Austria, № 11662/85, A.204, 23 may 1991
23. Тамер срещу Естония №41205/98,6 февруари 2001 г.
24. Яновски срещу Полша,[GC] (25716 /94) от 21 януари 1999 г.
25. Katamadze v Georgia № 69857/ 01 hudoc (2006) DA.
26. Chauvy and Others v France, 2004-VI
27. S and Marper v UK 2008-;48 EHRR 50
28. Björk Eiosdóttir v Iceland hudoc 920120
29. MGN Ltd v UK hudoc (2011)
30. News Verlags GmbH & Co KG v Austria, 2000-I
31. Guja v Moldova, §§ 88 и 91 GC.
32. Ердогду срещу Турция, №25723/94, 15 юни 2000 г.
33. Шауви и други срещу Франция, №64915/01, ЕСПЧ 2004- VI, 29 юни 2004 г.
34. Алтун Танер Акчъм срещу Турция, № 27520/07, 25 октомври 2001 г

35. Дамман срещу Швейцария, № 77551/01, 25 април 2006 г.
36. Окчуоглу срещу Турция (1999),
37. Nikowitz & Verlagsgruppe News v Austria [2007] EMLR 245.
38. Купаня и Мазъре срещу Румъния, № [GC], № 33348/96, 17 декември 2004 г. ;
39. Азеведо срещу Португалия, №20620/04, 27 март 2008
40. Отега Мондраон срещу Испания, № 2034/07, 15 март 2011 г.
41. Шараш и Нюз Ферлагсгеселшафт срещу Австрия (2003),
42. Барфод срещу Дания (№. 11508/85), 22 февруари 1989 г.
43. Кастелс срещу Испания (№ 11798/85), 23 април 1992 г.
44. Сенер срещу Турция (№ 26680/95), 18 юли 2000 г.
45. Толстой Милославски срещу Великобритания (№18139/ 91), 13 юли 1995 г.
46. Маронек срещу Словакия (№32686/96), 19 април 2001 г
47. Йозтурк срещу Турция [GC], № 22479/93, ЕСПЧ 1999-VI
48. Георгенидзе срещу Грузия, № 71678/01, 17 октомври 2006 г.
49. Мелничук срещу Украйна (декември), № 28743/03, CEDH 2005-IX
50. Болдеа срещу Румъния, № 19997/02, 15 февруари 2007 г.
51. Екин срещу Франция, № 39288/98, ЕСПЧ 2001 VIII
52. Ломбарди Валаури срещу Италия, № 39128/05, 20 октомври 2009 г. ;
53. Bjork Eidsdottir v Iceland hudос (2012) § 80
54. Times Newspapers Ltd (Nos 1 and 2) v UK hudос (2009)
55. Europapress Holding DOO v Croatia hudос (2009)
56. Savitchi v Moldova hudос (2005)
57. Flux v Moldova (№7), №25367/05, §41,42 , 24 ноември 2009
58. Saygılı и Seyman срещу Турция, № 51041/99, 27 юни 2006 г.
59. Pedersen и Baadsgaard v Denmark [GC], № 4901799,
60. Румяна Иванова с/у България, №36207/03, 14 февруари 2008
61. Божков срещу България, №3316/04, 19 юли 2011
62. Scharsach and News Verlagsgesellschaft GmbH v Austria 2003-XI; 40 EHRR 569
63. Turhan v Turkey hudос (2005)
64. Karpetas v Grees hudос (2012)
65. Amihalachioaie v Moldova 2004-III; 40 EHRR 833
66. Nur Radyo и Televizyon Yayinciligi A.S. срещу Турция (№ 2) №2284 / 05, 12 октомври 2010 г.

НАЦИОНАЛНИ АКТОВЕ

1. Конституция на Република България
2. Решение №7 от 04.06.1996 г. на КС
3. Правилник за дейността на Комисията за журналистическа етика.
Available from: <http://mediaethics-bg.org/>
4. Постановление №2/1957 г. на Пленума на Върховния съд /изм. и доп. с тълкувателно постановление №7/1987 г. на Пленума на ВС/
5. Постановление №4/68 г. на Пленума на ВС
6. Решение №111/2000 г. на П.н.о. на ВКС
7. Присъда по нчхд №81/2001 г.
8. Етичен кодекс на българските медии, 2004
9. Професионално етичен кодекс на българските медии, 2013

МЕЖДУНАРОДНИ АКТОВЕ

1. Международни принципи на професионалната етика в журналистиката, Париж, 20.11.1983 г.
2. Доклад на ЕК по проблемите на плурализма и свободата на медиите. HLG Януари 2013 г. Обобщение на най-важните констатации и препоръки. Available from: <https://www.mtitc.government.bg/upload/docs/MedplurHLG>. 3.
3. Секретариат на Управителния комитет по медии и информационно общество /CDMSI/. Съдебна практика на ЕСПЧ по правата на човека относно свободата на изразяване и стандарт на Съвета на Европа за клеветата.
4. Наръчник на Съвета на Европа за нормите на участие на медиите в социалното единение, межкултурния диалог, разбирателството, толерантността и демокрацията „Да живеем заедно“. април, 2009, <https://rm.coe.int/1680483a8b>
5. Декларация за свободата на политическия дебат, 12 февруари 2004 г. <https://www.mtitc.government.bg/.../deklaraciya-na-komiteta-na-mi..>
6. Доклад от специалния докладчик за насърчаване и защита на правото на свобода на изразяване на мнение и изразяване, г-н Abid Hussain, представен в съответствие с Резолюция 1999/36 на Комисията Е / CN.4 / 2000/63 от 18 януари 2000 г.

7. Декларация за свободата на политическия дебат, 12 февруари 2004 г. <https://www.mtitc.government.bg/.../deklaraciya-na-komiteta-na-mi..>
8. Доклад на специалния докладчик за насърчаване и защита на правото на свобода на мнение и изразяване, г-н Abid Hussain, E /CN.4 / 1999/64 29 януари 1999 г.
9. Варшавска декларация,1997§Декларация от Букурещ, 2000; Декларация от Париж,2001 г.
- 10.Прекратяване на смразяващия ефект. Работа за отмяна на законите за наказателно преследване на клеветата и обидата. ОССЕ, Виена 2004
- 11.Декларация, съставена съвместно от специалния докладчик на ООН за насърчаване и защита на правата на свобода на изразяване на мнение и изразяване, на представителя по свободата на медиите на ОССЕ, на специалния докладчик за свободата на изразяване на организацията на американските държави и Африканската комисия по правата на човека и народите, специален докладчик за свободата на изразяване и достъп до информация
- 12.Codes by country. Deontological Code for the Journalistic Profession. Available from: http://ethicnet.uta.fi/codes_by_country
- 13.Codes by country. Code of Ethics for the Austrian Press. Available from: http://ethicnet.uta.fi/codes_by_country
- 14.Charter of the Professional Duties of French Journalists. Ethic net. Available from:http://ethicnet.uta.fi/codes_by_country;
- 15.Codes by country, German Press Code. Available from : http://ethicnet.uta.fi/codes_by_country;
- 16.Етичен кодекс на Society of Professional journalists / www.spj.org/ethicscode.asp

